

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Дем'янчук Юлії Ігорівни на тему «Стабілізаційний вплив приватних трансфертів у трансформаційних економіках», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини у спеціалізовану вчену раду К.35.051.21 в Львівському національному університеті імені Івана Франка МОН України

1. Актуальність теми дослідження

На сучасному етапі посилення глобалізації та транснаціоналізації, зростає актуальність досягнення міжнародної конкурентоспроможності національних економік, особливо – трансформаційних. Для країн з економіками, що формуються участь в міжнародних міграційних процесах є не лише додатковою можливістю ефективнішого працевлаштування економічно активного населення, але часто – умовою фінансового забезпечення як власних домогосподарств, так і країни в цілому. Посилення потоків міграційного капіталу є потужною зростаючою тенденцією на світовому ринку капіталу, особливо потужно вона проявляється в трансформаційних економіках.

Результати посилення руху приватних трансфертів для країн з трансформаційними економіками є доволі неоднозначними. До числа наслідків, що сприяють посиленню макроекономічних дисбалансів належать непропорційне збільшення споживання, «перегрівання» ринків нерухомості, землі, прискорене зростання цін на ринку освітніх послуг, а також – можливе зростання добровільного безробіття, формування у осіб-акцепторів міграційних доходів споживацької психології тощо.

Водночас, переваги посиленого фінансування трансформаційних економічних систем за рахунок міграційного капіталу теж можуть бути непересічними, зокрема, в контексті чинника антициклічної динаміки, потужного інвестиційного ресурсу для національного економічного зростання. Саме проблематика впливу приватних трансфертів на спрямованість стабілізаційної політики країн з трансформаційними

економічними системами, з огляду на свою недостатню визначеність, обумовила актуальність даної дисертаційної роботи.

Враховуючи вищезазначене, актуальність представленої роботи, в якій дано обґрунтування теоретичних підходів та методології використання приватних трансфертів для проведення стабілізаційної політики, а також підвищення їх інвестиційної орієнтації, є беззаперечною.

Дисертація є частиною науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин Львівської комерційної академії, зокрема, – "Рівновага платіжного балансу під час реалізації моделі інноваційно-інвестиційного розвитку" (№ держреєстрації 0108U000444), у рамках якої автором визначено взаємний вплив приватних трансфертів та основних макроекономічних показників (ВВП, сальдо бюджету, інфляція). Результати досліджень, що містяться в дисертації, використано у практичній діяльності

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні міжнародного та вітчизняного нормативно-правового та законодавчого забезпечення, аналітичних матеріалів міжнародних організацій (Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міжамериканського банку розвитку, Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Євростату, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, Міжнародного союзу кредитних спілок), наукових робіт провідних українських (Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, Інституту соціології НАН України) та зарубіжних учених, результатів власних досліджень автора.

Крім того, методологія та методика дослідження базується на використанні діалектичного та системного підходів, а також загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема, аналізу та синтезу, узагальнення та аналогії, структурного та

порівняльного аналізу, методів статистичного аналізу, економіко-математичного моделювання.

Достовірність і обґрунтованість одержаних результатів дослідження підтверджується також їх апробацією. Результати досліджень, що містяться в дисертації, використано у практичній діяльності при розробці державної політики щодо проведення стабілізаційної політики, впровадження механізмів стимулювання залучення та використання коштів мігрантів у фінансово-банківському секторі, програмах і проектах регіонального соціально-економічного розвитку. Результати дослідження впроваджено у діяльність Львівської обласної адміністрації [лист № 02-вих-998 від 9 вересня 2014 р.]. Матеріали та результати дослідження впроваджено також у навчальний процес Львівської комерційної академії під час розроблення робочих програм, науково-методичного забезпечення та викладання дисциплін "Міжнародні економічні відносини" та "Міжнародна економіка" [довідка від 22 вересня 2014 р.].

3. Найбільш вагомі результати дослідження, їх наукова новизна та практичне значення

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретичних положень щодо дослідження впливу приватних трансфертів на макроекономічні системи трансформаційних систем, їх стабілізаційну економічну політику, а також розробка практичних рекомендацій щодо посилення інвестиційної спрямованості потоків міграційного капіталу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних основ дослідження напрямів використання приватних трансфертів для проведення стабілізаційної політики, а також розробці практичних рекомендації щодо підвищення її інвестиційної спрямованості.

До конкретних наукових результатів, які характеризують новизну даного дослідження, належать наступні:

1. У дисертаційній роботі удосконалено теоретичні підходи до дослідження приватних трансфертів як системного компонента трудової міграції з

узагальненням механізмів їх продуктивного використання (с. 28-32), уточненням ролі міграційного капіталу в стабілізаційній політиці (с. 35-40) та встановленням специфічних особливостей руху приватних трансфертів в Україні (с. 45-46).

2. Для обґрунтування нових підходів до оптимізації макроекономічного впливу приватних трансфертів, автором систематизовано циклічні тенденції динаміки надходжень приватних трансфертів в розрізі країн Європи, Центральної Азії, Латинської Америки з виокремленням ключових причин обмеженого стимулюючого їх впливу на економічну динаміку (с. 52-54), що дозволило запропонувати використання низки різнопланових стимулів для підвищення інвестиційного компонента приватних трансфертів (с. 64-65).

3. В дисертації набуло подальшого розвитку оцінювання макроекономічного впливу приватних трансфертів через верифікацію вихідної гіпотези про те, що приватні трансферти слугують чинником збільшення доходу, а це може мати зворотний вплив на динаміку трудової міграції і надходжень від працюючих за кордоном (с. 69-70). Це дало змогу удосконалити теоретичні положення щодо позиціонування приватних трансфертів у системі функціональних зв'язків відкритої економіки, зокрема як чинника сукупного попиту та рівноваги сальдо поточного рахунку.

4. В дослідженні запропоновано методичний підхід до побудови економетричної моделі, що враховує макроекономічні взаємозв'язки приватних трансфертів в двох вимірах – довго- і короткостроковому, включно із залежністю від циклів ділової активності в країнах-донорах і країнах-акцепторах, і дозволяє вибрати алгоритм проведення відповідної стабілізаційної політики. Доведено, що надходження приватних трансфертів в економіку України мають проциклічний вплив (с. 71-72, 78-80).

5. З метою оцінювання макроекономічного впливу приватних трансфертів в Україні за період 1999–2013 рр. було проаналізовано динаміку приватних трансфертів, ВВП, заробітної плати і безробіття, що дозволило встановити характер стимулюючого впливу приватних трансфертів на динаміку ВВП України; спрямованість використання зростаючих доходів домогосподарств;

взаємозалежність між динамікою міграції та ситуацією на ринку праці; регіональні відмінності взаємозалежності показників (с. 82-86, 88-89, 93-96).

6. Для дослідження стабілізаційного впливу приватних трансфертів на макроекономічну ситуацію, було використано методичний підхід моделі подвійної рівноваги, що дозволило обґрунтувати висновок про сприятливий ефект добробуту, який може підсилюватися девальвацією грошової одиниці або зниженням рівня цін, а також, – щодо самостійного стабілізаційного впливу приватних трансфертів (с. 102-107).

7. В ході дослідження було встановлено залежність циклу ділової активності в Україні від циклічної динаміки на зовнішніх ринках, що переважно підтримується короткочасними оцінками. В довгостроковому плані оцінка зростання ВВП в Україні не дала можливості встановити залежність від приватних трансфертів, тоді як короткочасний вплив оцінений як проциклічний. Тим самим, зроблено висновок щодо стабілізаційної ролі приватних трансфертів в антикризовому відновленні (с. 119-120, 122-123).

8. З метою посилення стабілізаційної та послаблення споживчої ролі приватних трансфертів було запропоновано перелік заходів інституціонального характеру (с. 132-140, 144-150) з виокремленням окремих фінансових інструментів, що дозволить посилити інвестиційний характер використання міграційного капіталу (с. 159-165).

4. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Наукові результати, які винесені на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використовуються лише ті ідеї та положення, які є особистим внеском здобувача, про що вказано у переліку наукових праць, представлених в авторефераті.

За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць (всі – одноосібні). Публікації розкривають основні висновки і положення дисертаційної

роботи. Апробація результатів дослідження пройшла на 6 міжнародних науково-практичних конференціях.

За змістом дисертація та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог МОН України, при цьому автореферат ідентично узагальнює та відображає основні положення, викладені у дисертації.

5. Недоліки та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи в цілому достатній науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість одержаних результатів, необхідно зауважити на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

По-перше, досліджуючи класифікаційні характеристики поняття «грошові перекази мігрантів», автор слушно зазначає, що «останнім часом у системі аналізу міграційних процесів акценти дедалі більше зміщуються з поняття трудової міграції на поняття грошових переказів» (с. 17). Також, в дисертації розглядаються функціональні зв'язки приватних трансфертів (с. 19), однак автору варто було конкретизувати їх структуру механізмами стабілізаційної політики держави, що розглядаються в дисертаційній роботі.

По-друге, не можна погодитись з автором в контексті «розуміння регіональних особливостей приватних трансфертів в Україні як чинника, що на сьогодні перешкоджає економічному зростанню» (с. 7). В роботі досліджено, що «збільшення приватних трансфертів погіршує динаміку економічного розвитку на регіональному рівні» (с. 93). Далі автор зазначає, що «отримана залежність може бути свідченням як невисокої ефективності інвестиційного процесу, так і невирішеності багатьох структурних проблем». Іншими словами, аргументація щодо визначальної ролі приватних трансфертів в регіональному економічному зростанні не є переконливою, а, отже, пошук форм взаємодії руху міграційного капіталу та економічної динаміки має бути продовжений.

По-третє, при визначенні макроекономічних ефектів приватних трансфертів автором частково підтверджена початкова гіпотеза, а саме, приватні трансферти

справді поліпшують динаміку доходу (це стосується більшості специфікацій), але немає очікуваного сприятливого зворотного зв'язку, коли досягнуте економічне зростання зменшує стимули до трудової міграції (с. 79-83). На нашу думку, доцільно було б додатково визначити точку екстремуму, при якій тенденція одночасного зростання ВВП, заробітної плати та приватних трансфертів зміниться на альтернативну. Для кожної економічної системи така ситуація має бути індивідуальною, але визначатиметься сукупністю необхідних умов.

По-четверте, при дослідженні регіональних особливостей впливу приватних трансфертів на регіональний ринок праці стверджується, що коли внаслідок прискорення динаміки ВВП відбувається збільшення приватних трансфертів, що можна вважати опосередкованим свідченням збільшення кількості працюючих за кордоном, попри досягнуте збільшення доходу. Така залежність означає, що вищий дохід може використовуватися для фінансування виїзду за кордон (с. 92-95). На наш погляд, такий висновок є надто спрощеним, в авторському дослідженні недостатньо доказів на користь такого твердження.

По-п'яте, досліджуючи вплив приватних трансфертів в Україну на стан кредитного ринку та ринку нерухомості автор зазначає про пряму залежність між міграційним капіталом та гривневими кредитами (2006-2008 рр.) і обернену – із валютними (с. 141-142). При цьому надходження приватних трансфертів визначено як альтернатива кредитним ресурсам з огляду на рівень кредитних ризиків, необхідністю диверсифікації кредитного портфеля. На наш погляд, недостатньо уваги в аналізі приділено питанням доларизації економіки та ключовим проблемам функціонування валютного і кредитного ринків, що є першоджерелом формування зазначених тенденцій.

По-шосте, визначені автором шляхи нейтралізації міграційних ризиків на ринку праці (с. 177-185) мали б вищий рівень доказової сили у випадку розробки та обґрунтування економічного механізму реалізації поставленої мети з виокремленням заходів організаційного, фінансового, інформаційного характеру та конкретних інструментів державного регулювання.

6. Загальний висновок

Ознайомлення з дисертацією та авторефератом дає підстави для висновку, що представлена робота є завершеною самостійною науковою працею з актуального питання міжнародних економічних відносин, що має теоретичне та прикладне значення. Зміст автореферату дисертації відповідає змісту самої роботи. Основні положення та висновки дослідження в достатній мірі висвітлені у фахових наукових виданнях України та іноземних країн. Авторські розробки дисертантки доповідались на міжнародних науково-практичних конференціях.

За змістом, обсягом, науковою новизною, практичною значимістю рецензована наукова праця відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор – Дем'янчук Юлія Ігорівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент -

завідувач кафедри міжнародної економіки

Черкаського державного технологічного

університету МОН України (м. Черкаси)

доктор економічних наук, професор

Петкова Л. О.